

Vragen en korte mededelingen

Bijzonder vroege waarnemingen van de Tjiftjaf. Het horen of zien van de eerste Tjiftjaf is voor vele vogelliefhebbers altijd weer een gebeurtenis. Dit weliswaar gewone, maar toch met verlangen verbeide, insektenetende broedvogeltje verschijnt immers gewoonlijk omstreeks de tijd, dat de kalender ons aanwijst, dat de lente geacht wordt te beginnen. De Tjiftjaf, voorganger van vele andere zangers, die in de loop van april en begin mei het vogelorkest volledig maken!

Dit jaar op de heerlijke zaterdag van 5 maart in de Gelderse Vallei onder Wageningen. Grote hoeveelheden vogels trokken op hun voorjaarsgang naar het noorden en oosten. We zagen de Roodborsttapuit voor het eerst, niet ongewoon vroeg ditmaal, want in 1961 was hij daar al op 18 februari. Toen echter, geheel onverwacht, deze Tjiftjaf als een zeer ongeduldige voorpost van de hoofdmacht. Pas op 23 maart hoorden wij onze tweede Tjiftjaf van dit jaar ergens in de stad, waar hij meestal nogal bijtijds aankomt.

Meermalen schuift het front der Tjiftjafs, af en toe door voorjaarskoude geremd, met horten en stoten naar het noorden op. Zo hoorden we eens aan de Waal overal zijn zang, terwijl dit kenmerkende geluid langs de Veluwezoom nog geheel ontbrak. Zijn de vogels er eenmaal, dan blijven zij bij koudeinvallen wel hangen. Ook al vindt men ze dan niet meer in bomen en struiken; langs de waterkant houden zij zich op. Daar lijkt altijd nog wel wat klein gedierte te zijn, genoeg om op te pikken, wanneer er geen insekten meer vliegen. Winterkoninkjes zoeken daar 's winters ook hun heil.

Eenmaal merkten wij 's winters een Tjiftjaf op, namelijk op 15 januari 1961 en wel bij dooiweer juist binnen de zuidelijke Rijndijk bij Randwijk. Wij waren druk bezig de vogels van een 2 kilometer-transsect door een boomgaardgebied te tellen, de bewuste Tjiftjaf met het afzoeken van een appelstruik in de luwte van de dijk.

In de „Nederlandse Vogels" van C. Eykman c.s. troffen we, na twee decemberwaarnemingen slechts één januari-waarneming aan, namelijk op 1 januari te Hornhuizen. De vroegste der daar vermelde voorjaarwaarnemingsdata is 28 februari 1909 te IJsselstein. Onze januari-waarneming valt dus in het voor ons land „tjiftjafloze" tijdperk van het jaar. Hoe-

wel, het is onze heilige overtuiging, dat wanneer men meer de moeite zou nemen vogeltellingen te verrichten, in weer en wind op allerlei terreinen, waarbij alle vogelindividuen zoveel mogelijk moeten worden geïdentificeerd, en zich minder zou vergenoegen om bij mooi weer op zeldzaamheden te jagen, vele zogenaamde zeldzaamheden minder of in het geheel niet zeldzaam zouden blijken.

Wageningen,

Prof. Dr. D. M. DE VRIES,
G. DE VRIES-SMEENK.

De moderne Merel. Het is in ons wel zeer dicht bevolkte land voor vogels van onschatbare waarde indien zij de mens niet blijven ontvluchten. In het bijzonder, wanneer zij leren zich aan te passen aan de bewoning, kunnen zij er enorm voordeel aan hebben. Is niet de Spreeuw, om een der oorspronkelijke holenbroeders uit de bossen te noemen, letterlijk en figuurlijk onder de pannen?

En dan de Merel! Wel geen holenbroeder, maar toch van huis uit een vogel uit de bossen. Hij eet daar bessen, wanneer die er zijn, woelt dorre bladeren om en zoekt wormen, slakken enz. uit belendend

Fig. 1. Langs de Edese weg in Bennekom.

grasgewas. Altijd blijft hij dicht bij het hout om bij vermeend gevaar onder struiken weg te schuiven. Tegenwoordig is de Merel als tuin- en huisvogel een zeer vertrouwde verschijning tot in kleine binnenplaatsen der grote steden. Als er maar wat struiken en heesters in de buurt zijn om dekking te zoeken. Als zangpost kan een boom best gemist worden; daartoe leent zich immers ook uitstekend een dak of antennemast.

Vergeleken met woongebieden, huizen er in onze bossen maar weinig Merels, vooral 's winters. In 25 bossen van uiteenlopende soort telden wij er in terreinblokken van 10 ha elk in het broedseizoen 5 en in de winter slechts 1 (om precies te zijn 0,6). Dit neemt echter niet weg, dat er in de broedtijd ook mererijke bossen zijn.

Het aantal Merels in de woongebieden hangt ten eerste af van de uitgestrektheid der gazons, waar men de Merels dan ook vrijwel steeds ziet rondscharen. Die gazons vormen met hun kort en dicht grasgewas, vooral bij besproeiing, een ideaal oord en voor wormen en voor Merels. Villawijken zijn uiteraard rijker aan gazons dan plattelandsbuurten, dus ook aan Merels.

Dat het bovenstaande klopt blijkt duidelijk uit de volgende cijfers, ontleend aan een vergelijking van 10 ha-blokken villawijk enerzijds met 10 ha-blokken weg met boerderijen en (of) huizen anderzijds. De gemiddelde aantallen Merels bedroegen onderscheidenlijk 's winters 26 en 8 (voor resp. 35 villawijken en 33 plattelandsbuurten) en in het broedseizoen 22 en 6 (resp. 18 en 22 blokken). Dit alles betreft het aantal Merels, dat bij telkens één zorgvuldige beschouwing door ons werd waargenomen. Dat het aantal Merels in de plattelandsbuurten zo tegenvalt, kan echter mede veroorzaakt worden door het grote aantal katten, dat er gehouden wordt ter beteugeling van de hoeveelheid muizen en ratten. Om in villawijken te blijven: de Edese weg in Bennekom (fig. 1) heeft aanmerkelijk meer gazon dan de aan hoog geboomte rijkere Stationsweg van Ede (fig. 2). Zoals te verwachten was, sloeg Bennekom bij tellingen op 28 november 1964 Ede, en wel met 43 tegen 18. Het aantal villa's binnen de blokken is vrijwel gelijk, resp. 55 en 56. Tot nu toe ligt de mereltop bij het onvolprezen Jac. P. Thijssespark te Amstelveen, waar tijdens ons bezoek op 3 februari l.l. tussen de 44 bungalows op evenveel plaatsen in het geheel 69 Merels werden geteld. Hierop volgt Kerensheide in Limburg op 13 februari met 51 woningen en op 40 plekken 57 Merels. „Elk huis zijn merelpaar” wordt kennelijk hier en daar al benaderd.

Fig. 2. *Langs de Stationsweg in Ede.*

Het aanpassingsvermogen van de Merel is welhaast onbegrensd. Voor de nestbouw worden steeds meer bouwsels van de mens opgezocht: van priëlen en fietsenbewaarplassen tot schuren en huizen, indien er maar steeds iets openstaat. Wij herinneren ons een foto uit de krant met een broedende Merel boven op een schoolbord voor de klas, ergens in Den Haag. De Toeristenkampioen, jaarg. 28, no. 12 van 15 juni l.l. laat op p. 398 een nest zien met volledig merelgezin op het bijkantoor van de A.N.W.B. te Maastricht in een Gatenplant (*Monstera*). Bovenbeschikte sterke uitbreiding van de Merel wordt ongetwijfeld zeer begunstigd door de over het algemeen zeer welwillende houding van onze landgenoten en andere noorderlingen tegenover vogels, als deze maar niet te veel schade aanrichten. Onze eigen oude Merels zijn honkvast, waarbij in het barre jaargetijde nog vele Merels uit hogere breedten komen; deze alle zijn dus betrekkelijk veilig. Verscheidene van onze jongen trekken wel weg en hebben dus grote kans over onze zuidergrens gevangen te worden. De toenemende voeding bij ons in de winter en zelfs ook in de zomer (bij droogte zijn weinig wormen beschikbaar!) brengt vele vogels door de voor hen moeilijke tijden heen. De weldoorvoede Merels uit de woongebieden brengen het tot 3 à 4 broedsels per jaar tegenover de bosmerels met 1 à 2. Er wordt al vroeg met broeden begonnen en het einde ervan wordt tot diep in de zomer verschoven. Voor de toeneming der soort is wel bevorderlijk, dat het wijfje vrijwel onmiddellijk na het verlaten van het nest door de jongen weer met

eierenleggen begint. De jongen, welke nog niet goed kunnen vliegen en daardoor gevaar lopen voor de poes te zijn, worden naar de dekking gebracht en door het mannetje verder gevoerd. Een zeer doeltreffende werkverdeling!

Behalve door katten vallen veel slachtoffers onder de Merels door het verkeer, waartoe zeer bevorderlijk is, dat de vogel, die zijn voedsel doorgaans op of dicht bij de grond zoekt, laag pleegt te vliegen. Maar deze verliezen vermogen in de welvaartstaat, evenals bij de mens zelf, de aanwas niet te stuiten. Onze brood- en kaasmerels hebben nu ook de voordelen van het kunstmatige klimaat ontdekt! Men kan hen in groenten- en bloemkassen zien rondvliegen en voedselzoeken als of het hun woningen zijn. En dat is soms al zo. Zo werd ons door Prof. Dr. A. J. P. Oort, beheerder van het Fytopathologische Laboratorium der Landbouwhogeschool te Wageningen, medegedeeld, dat in de roestkas al tegen het einde van januari een begin van nestbouw werd waargenomen en het wijfje er op 14 februari reeds op 4 eieren zat, dit bij een kasttemperatuur van 21° C. of iets hoger, dus bij vrij warm weer (volgens De Bilt).

Aan lawaai en verkeer wennen Merels en andere vogels evenals mensen, misschien zelfs beter. Wij kennen voorbeelden van broeden op een motor! In groenstroken tussen drukke rijbanen in de stad zoeken Merels onverstoord hun voedsel. Vaker broeden en meer jongen betekent langduriger voedsel zoeken voor de ouders. Ook hieraan komt de moderne stad met zijn vele kunstlicht tegemoet. Zo zag Dr. J. J. Schuurman tijdens schouwburgbezoek Merels foerageren onder de helle lampen bij het gazon. Dit moet ! geen unicum meer zijn. Het is als bij moderne mensen, die van de nacht een dag maken. Al met al: de Merel is een vogel van de tijd.

R.I.V.O.N.

Prof. Dr. D. M. DE VRIES,
G. DE VRIES-SMEENK.

Kleine-zoogdieren uit Wijk bij Duurstede. Tijdens een kort verblijf te Wijk bij Duurstede waren we in de gelegenheid een paar gegevens te verzamelen over kleine-zoogdieren die in en om het stadje voorkomen. Een partij braakbalken, gevonden op 22 april 1965 in een tuin nabij het stadspark en afkomstig van drie roestende Ransuilen in een naaldboom, bevatten de resten van: 1 Dwergspitsmuis, 4 Rosse woelmuizen, 106 Veldmuizen, 10 Aardmuizen, 1 Dwergmuis en 4 Bosmuizen.

Mollen bleken algemeen voor te komen, zowel in

het park als in de uiterwaarden. Tegen zonsopgang vertoonden zich in de slootjes langs de boomgaarden achter het park nog al eens Woelratten; getuige de vele eetplaatsen en holgingen tussen de dichte oeverbegroeiingen, moet deze soort hier wel zeer algemeen zijn.

Beverwijk,

VINCENT VAN LAAR,
GUDA M. VAN LAAR.

Een interessante terugmelding van een Baardmees.

Op 20 augustus j.l. gingen wij te Oudorp (Nh.), samen met de heer H. Smit, in een rietveldje van 15 ha, naast vele Kleine karekieten, Rietzangers, een Paapje en een Blauwborst, een Baardmees met een Engelse Ring (AX 36330). Een interessante vangst! Men veronderstelt dat de Baardmees standvogel is (Commissie voor de Nederlandse Avifauna, 1962, Avifauna van Nederland), terwijl zwerfbewegingen van onbekende omvang telkens weer worden geconstateerd. Voous (1960, Atlas van de Europese vogels) bv. vermeldt een terugmelding van een Baardmees die minstens 740 km had afgelegd. Een respectabele afstand voor zo'n ogenschijnlijk slechte vlieger. Te meer daar een lange staart het vliegen bemoeilijkt en de vleugellengte ten opzichte van de lichaams lengte maar klein is.

Na inpoldering van de Noordoostpolder en later van de Zuidoostflevopolder nam het aantal Baardmezen zienderogen toe. De rietvelden die de polders enkele jaren achtereen tooiden, waren een gunstig biotoop voor een dergelijke snelle expansie. Het aantal nam zo snel toe, dat vele Baardmezen naar nieuwe broedgebieden moesten uitwijken. In 1965 werden de eerste „trek"-bewegingen — dispersie — van betekenis in september geconstateerd. Op allerlei plaatsen werden ze waargenomen, zelfs in naaldbos (De Pieper V, p. 19). Bij Zwartemeer en in de Zuidoostflevopolder geringe vogels werden aan de Noordhollandse kant van het IJsselmeer teruggemeld, alsmede op Vlieland en Griend.

Ook in Engeland werden diverse in Nederland geringe Baardmezen gevangen (Hanekamp en Smit, 1965, De Baardmannetjes van 1965, De Pieper V, p. 40).

Het ligt voor de hand te veronderstellen, dat het hiermee is afgelopen. Een oversteek over de Noordzee maakt vele slachtoffers. Ook vorst, vooral als deze even aanhoudt, kan een bepaalde populatie snel terugbrengen tot enkele individuen, terwijl bij gebrek aan gunstige voedsel- en broedbiotoopgebieden de meeste exemplaren in het nieuw bezette gebied zullen

sterven. Bovendien schrijft Lack (The natural regulation of animal numbers), dat een gunstig broedseizoen als regel gevolgd wordt door een grote jeugdsterfte in herfst en winter, of door een massale emigratie, die ook zal uitlopen op een massale sterfte. Iets dergelijks is bv. bij Koolmezen geconstateerd.

Het is dus te verwachten dat slechts bij uitzondering Baardmezen terug zullen vliegen naar hun geboortestreek. Toevallig hebben we nu zo'n uitzonderingsgeval gevangen. Deze Baardmees, een ♂, vloog van het vaste land naar Engeland en werd daar op 21-10-1965 te Stanpit, Hampshire (50°44' NB 01°44' WL) geringd. Na onbekende tijd in „Albion" te zijn verbleven, is de vogel naar Nederland gevlogen en heeft zodoende twee maal de Noordzee overgestoken.

De eerste Baardmezen, in 1965, te Oudorp werden op 7 november waargenomen (5 ex.). Deze exemplaren hebben hier stellig overwinterd. In 1966 broedden hier 2 paar terwijl er 3 volwassen ♂♂ aanwezig waren. Het ligt voor de hand dat onze geringde Baardmees een van deze broedvogels was. Te meer daar er na het uitvliegen van de jongen, nooit meer dan 2 families werden gezien.

Dat dit een bijzonder geval is, demonstreert bovendien het feit, dat standvogels na aan een min of meer noodzakelijke „trek"-bewegingen te hebben deel genomen, de trekdrift verliezen. Deze vogel had het besef terug te vliegen en beschikte wonder boven wonder, over een min of meer juiste kompas gerichte oriëntatie, evenals bij andere standvogels als bv. de Huismus (zie: Chr. van Orden, Homing bij Huismussen, Limosa 35 p. 169, en Drs. M. F. I. J. Bijleveld, 1966, Om het behoud van de Havik 1963-1964-1965 Vj. 14, p. 102-107) waarschijnlijk maar beperkt is. De Huismus schijnt bovendien zijn oriëntatie-vermogen te verliezen als hij in een geheel vreemd biotoop verzeild raakt (bosen, e.d.) (med. Van Orden). Dat deze Baardmees wel over een goede oriëntatie beschikte, is zeer belangwekkend!

Alkmaar,

P. BOER JR.,
C. N. VENNEKER.

Aanvulling paddestoelen in het natuurreservaat „Westerbroek" bij Groningen (zie D.L.N. deze jaargang, 1966, blz. 162). Enkele aanvullingen en verbeteringen van de paddestoeleninventaris. Toegevoegd moeten worden 2 *Inocybe's* (vezelkoppen): *I. geophylla*, de Satijnvezelkop, algemeen, en *I. flocculosa* Berk. (ss. Lange), vrijwel elk jaar langs het sparrenlaantje. Enkele verbeteringen: blz. 166: *Amiantina cystoderma* moet zijn *Cystoderma amianthinum*. Blz. 168: *Hebeloma versipelle* dient te vervallen, deze soort is te onzeker. Blz. 169: *Clitocybe vibecina* is zeer algemeen onder coniferen. Blz. 170: *Ramaria cristata* moet zijn *Clavulina cristata*. Dan dient nog een 8-tal nieuwe vondsten te worden vermeld en wel paddestoelen die we 1 oktober jl. met een excursie van de K.N.N.V. vonden (paddestoelen moet men altijd met véél mensen zoeken!). Het zijn *Coprinus plicatilis*, de Gevoorde inktzwam, *Lactarius piperatus*, de Gepeperde melkzwam, *Russula xerampelina*, de olijfgroene variëteit var. *graveolens* Romell ss. Lange, 2 boleten, *Boletus edulis*, het gewone Eekhoortjesbrood en *B. (Xerocomus) chrysenteron*, beide in de eikenlaan die toegang geeft tot het bos. Verder *Polypilus (Polyporus) frondosus*, de Eikhaas, *Gloeophyllum (Polyporus) abietinum*, een „elfenbankje" met onregelmatige plaatjes, op een ondefinieerbare boomstomp (determin. Donk), en ten slotte een mooie bekerzwam onder Beuken, waarschijnlijk nieuw voor Nederland. Het is een plm. 8 cm grote geslachtsgenoot van *Otidea onotica*, het Varkensoortje. De binnenzijde is lichtbruin, de buitenzijde grijsbruin en sterk gerimpeld. Aan één zijde is de beker ingesneden en zijn de randen sterk slakvormig omgekruild. Dit, en vooral de taaie consistentie van het vruchtlichaam, onderscheiden *Otidea* van de „gewone" bekerzwammen, *Peziza* enz. Verder zijn de parafysen bisschopsstafvormig omgebogen. De nomenclatuur van *Otidea* is nog zeer verward. Volgens Maas Geesteranus (R. Herbar.) zou het *O. alutacea* (Pers.) Bres. sensu Boudier kunnen zijn, wat iets anders is dan de „echte" *alutacea* van Persoon.

Dr. L. S. WILDERVANCK

